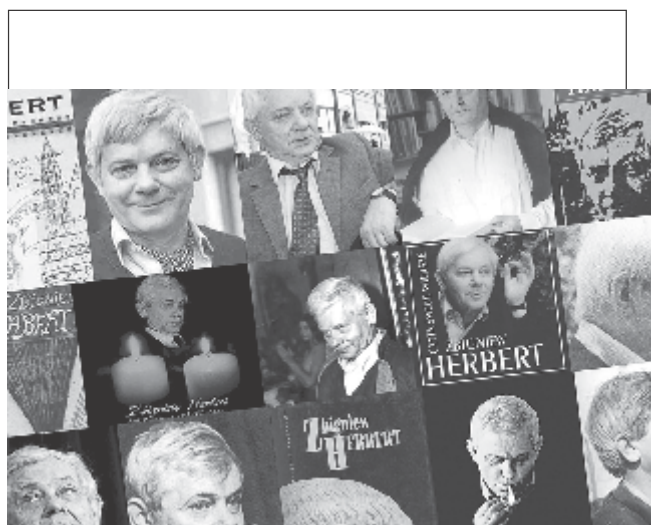

10-2008

ARCHE

П А Ч А Т А К

10-2008

ARCHE 10 (73)
кастрычнік 2008

**Навуковы, навукова-папулярны,
грамадзка-палітычны і літаратурна-
мастацкі часопіс «ARCHE Пачатак»
выдаецца зь верасьня 1998 году
штомесця.**

РЭДАКЦЫЯ:

Валер Булгакаў — галоўны рэдактар
Віктар Жыбуль — рэдактар
Алена Казлова — сакратарка рэдакцыі
Аляксандра Макавік — рэдактар
Сяргей Макарэвіч — распаўсюднік

**ARCHE is a Partner of European Cultural
Journals Network Eurozine
(www.eurozine.com)**

Адрас для допісаў: ARCHE, а/с 3, 220018,
Менск-18.

E-mail: arche@arche.org.by.

**Гэты нумар выходзіць пра дапамозе
Польскага інстытуту ў Менску**

Заснавальнік: Андрэй Дынько.

Выдавец: установа «Рэдакцыя часопісу «Архэ-Пачатак».
Пасьведчаньне аб дзяржаўнай рэгістрацыі № 530
ад 4.05.2001.

ISSN 1392-9682

Юрыдычны адрас: вул. Нававіленская
24/1А, каб. 2П, 220053, Менск.

Цана дамоўная.

Рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе рукапісы. Рэдакцыя
рэдагуе матэрыялы, прынятыя да друку.

Часопіс можна замовіць у распаўсюднікаў:

Баранавічы — Руслан Равяка, п/с 13, 225409,
Баранавічы-9, тэл. (029) 767-20-37.

Барысаў — Алег Лучына, п/с 714, 222120,
Барысаў-1, тэл. (029) 33-99-161.

Берасьце — Ігар Бараноўскі,
тэл. (0162) 25-61-55.

Віцебск — Барыс Хамайда, тэл. (0212) 34-52-41.

Гомель — Ларыса Шчыракова,
тэл. (029) 341-66-94;
Дзяніс Федарэнка, тэл. (029) 733-55-22.

Полацк — Алесь Аркуш, тэл. (0214) 41-85-19.

Магілёў — Алесь Асіпцоў,
тэл. (0222) 25-57-85, (029) 625-57-85.

Менск — Сяргей Макарэвіч,
тэл. (029) 505-39-11.

Шукаем распаўсюднікаў зь іншых мясьцінаў.

**Падпіска на часопіс «ARCHE Пачатак»
прымаецца ўва ўсіх аддзяленьнях
«Белпошты».**

Падпісана ў друк 29.10.2008.

Выхад у сьвет 31.10.2008. Фармат 70x100 1/16.

Друк афсэтны. Гарнітура Школьная. Ум. друк. арк. 15,5.
Наклад 500 асобнікаў. Замова

Надрукавана з гатовых дыяпазытываў заказчыка ў друкарні
ТАА «Палікрафт», вул. Кнорына, 50, 220103, Менск.

У афармленьні першай старонкі вокладкі выкарыстаны
калаж з выявамі Зьбігнева Гэрбэрта і вокладак яго кніг.
Дызайн Ягора Шумскага.

© «ARCHE Пачатак», 2008

П а д п і с н ы і н д э к с 0 0 3 4 5

ARCHE on-line: <http://arche.by>

ЗЬМЕСТ

ПРАДМОВА	5	АНДРЭЙ ДЫНЬКО З нагоды канфіскацыі дзесяці асобнікаў часопісу «ARCHE» мытніцай Нядбаевай
АНАЛІТЫКА	8	АНДЖЭЙ НОВАК Партнэрства дзеля міру
ГОД ГЭРБЭРТА	14	МАРЫНА КАЗЛОЎСКАЯ Нельга забыць, альбо Домыслы на тэму Пана Гэрбэрта
	21	ЗЬБІГНЕЎ ГЭРБЭРТ Вершы з розных кніг
	34	ЗЬБІГНЕЎ ГЭРБЭРТ Рэканструкцыя паэта
	52	ЗЬБІГНЕЎ ГЭРБЭРТ Душачка
	58	ЗЬБІГНЕЎ ГЭРБЭРТ Абарона тампліераў
	80	ЗЬБІГНЕЎ ГЭРБЭРТ Горкі пах тульпанаў
	95	СТАНІСЛАЎ БАРАНЬЧАК Цнота, надзея, іронія
	114	УЛАДЗІМІР БРЫТАНІШСКІ Пра гістарызм Гэрбэрта
	137	РАДАСЛАЎ КАЛЭТА Паміраньне Гэрбэрта: маналёг пра «Эпілёг буры»
	151	ЗЬБІГНЕЎ ГЭРБЭРТ З кнігі «Эпілёг буры» (1998)
ЛІТАРАТУРА	159	ДЗЬМІТРЫ ДЗЬМІТРЫЕЎ Люстраванкі, кубарыкі, паліндромы ды інш.
	171	АНДРЭЙ ХАДАНОВІЧ Латыская хроніка
	178	МАРЫЯ ВАЙЦЯШОНАК Пад'езд
	183	ВАСІЛЬ МАХНО Вершы
	192	СЯРГІЙ ЖАДАН Сьвята, якое заўсёды з табой
ЭСЭІСТЫКА	206	МАРЫЯ МАРТЫСЕВІЧ Дзьве душы беларускай літаратуры
	211	ВІТАЛЬ ПАНАМАРОЎ Адна душа, у адным Доме
	213	СЯРГЕЙ ДУБАВЕЦ Партрэт бацькі
	225	ВАСІЛЬ АЎРАМЕНКА Дваццаць гадоў спадзеваў і расчараваньняў
РЭЦЭНЗІІ	232	АНДРАЊІК АНТАНЯН Для дарослых і спрактыкаваных
	234	ПАВАЛ БАРКОЎСКІ Экспэртнае маўчаньне пра Беларусь
	237	АЛЕСЬ ГЕЛАГАЕЎ Пад чужым мікраскопам

РАДАСЛАЎ КАЛЕТА

Паміраньне Гэрбэрта: маналёг пра «Эпілёг буры»

Прысьвячаю спадарыням Цэцыліі Вечорэк
і Рэнаце Крэцінскай-Мажэц

Выданьне, якое абмяркоўваецца ў аглядзе:

Herbert Z. Epilog burzy. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 1998.

Дзесяць гадоў таму ва Ўроцлаве выйшлаў друкам «Эпілёг буры» — апошні зборнік вершаў Зьбігнева Гэрбэрта. Гэрбэрт памёр у 1998 годзе, разам з паэтам са сцэны сышоў і Пан Когіта — пэрсанаж, які і дагэтуль мае вялікае кола прыхільнікаў. Вокладка з карцінай Джарджонэ «Бура» была зробленая паводле праекту Гэрбэрта. У назьве фігуруе катэгарычнае — эпілёг. Выходзіць, Гэрбэрт прадчуваў канец і склаў свой паэтычны заповіт?..

Варта было б запытаць яшчэ пра адну рэч: ці ёсьць «Эпілёг буры» сапраўды эпілёгам Зьбігнева Гэрбэрта, ці гэта, аднак, sui generis¹ пралёг? У Польшчы бесьперастанку ладзяцца фэстывалі паэзіі Гэрбэрта, навучальныя ўстановы адна за адной атрымліваюць яго імя (існуе нават Клюб гэрбэртаўскіх школаў), запісваюцца кружэлкі зь яго вершамі, і г. д. Сьмерць, можна сказаць, «ажывіла» зацікаўленасьць Гэрбэртам, зьвярнула на яго ўвагу. Яго, як і раней, чытаюць, камэнтуюць, памятаюць, што наканавана далёка ня ўсім памерлым творцам. Можна быць, знакава тое, што год сьмерці Гэрбэрта (1998) у Польшчы быў годам Міцкевіча (1798—1855) з нагоды 200-х угодкаў нараджэньня паэта. 2008 год абвешчаны годам Гэрбэрта (1924—1998) з нагоды 10-х угодкаў паэтавай сьмерці. Гэта доказ вялікага прызнаньня. Хто б мог падумаць, што яно не прымусіць сябе чакаць надта доўга? Бо, здавалася, пры жыцьці Гэрбэрт быў «вялікім лузэрам» — не атрымаў Нобэлеўскай прэміі, хоць і быў намінаваны; прайграў Чэславу Мілашу, зь якім быў уступіў у сьветапоглядную спрэчку; водгульле гэтай спрэчкі выразна праступае ў некаторых яго вершах².

У гэтым кароткім нарысе я хацеў бы апісаць постаць самога паэта, атмасфэру, якая атачала яго цягам апошніх гадоў жыцця і адразу пасля пахавання, а таксама прадставіць яго ўнутраны разлад з сабою, адлюстраваны ў апошнім зборніку вершаў. У ім няма твораў, якія апавадалі б выключна пра сыход з гэтага сьвету, але я засяроджуся на тых, якія тым ці іншым чынам паказваюць згасаньне Гэрбэрта, яго паміраньне, тое, як ён дае альбо не дае сабе рады з усьведамленьнем надыходзячай сьмерці.

Напачатку варта сказаць хоць бы слова пра тое, якім чалавекам быў Гэрбэрт. Паслухаем яго сябра Зьдзіслава Найдэра:

Ён увесь час разрываўся паміж самаіроніяй і зазіраньнем пад забаўную падкладку рэчаіснасьці. (...) Ён рабіў уражаньне шальмаватага маладога чалавека. (...) Яго стыль жыцьця быў шалёна свавольны. Ён меў багатыя веды, асабліва ў галіне гісторыі мастацтва, гісторыі філязофіі, увесь час чытаў, увесь час вучыўся. Чытаў шмат антычных філёзафаў. Шмат Плятона. (...) Памятаю атмасфэру размоваў са Збышкам, атмасфэру нястомнага паэтычнага свавольства. Ён прамяніў абаяльнасьць, прамяніў чароўнасьць³.

Цікавыя выказваньні польскіх дзеячаў культуры сустракаем таксама ў публікацыях, што зьявіліся ў прэсе да 72-х угодкаў народзінаў паэта. Лешак Электаровіч:

Зьбігнеў Гэрбэрт — жывая легенда польскай паэзіі. У яго даробку — як мінімум некалькі дзясяткаў паэтычных шэдэўраў. Гэта вельмі шмат паводле самых строгіх сусьветных мерак. І ў гэтым вымярэнні творы застануцца ў паэзіі назаўжды. А побач зь імі — і рэшта: творы цудоўныя, творы выдатныя. Гэта ня толькі вершы, але і п'есы, і прыўкрасныя эсы. Папулярнасьць твораў роўная іх выбітнасьці⁴.

Анджэй Жулаўскі:

Паэтаў, надзеленых слыхам яснага мысленьня, так мала, і таму я цаню іх так высока. Таму мне так дарагі Зьбігнеў Гэрбэрт, а менавіта ягоная трапнасьць. У трапнасьці яго фармулёвак маральная беззаганнасьць зьмешваецца з дарам праніклівасьці, як смак слова зь дзіцячым зьдзіўленьнем сталеньню⁵.

¹ Свайго кшталту (лац.).

² Я маю на ўвазе вершы «Хадасевіч» і «Ваўкі». Гл. таксама: B. Urbankowski. Coś więcej niż klótnia z Miłoszem / Poeta, czyli człowiek wielokrotniony. Szkice o Zbigniewie Herbercie. Radom, 2004. S. 183—186.

³ Выказваньне З. Найдэра паводле: W. Rymkiewicz, J. Wróbel. Pierwsze wspomnienie. O przyjaźni ze Zbigniewem Herbertem mówi Zdzisław Najder // Życie. 1—2 жніўня. 1998. Варта пазнаёміцца і зь іншымі ўспамінамі пра Гэрбэрта, гл.: Upór i trwanie. Wspomnienia o Zbigniewie Herbercie. — Wrocław, 2000.

⁴ Выказваньне Л. Электаровіча паводле: Włókna duszy i chrząstki sumienia // Solidarność. 29 кастрычніка. 1996.

⁵ Тамсама.

Кшыштаф Пясевіч:

*Цудоўны паэт, прыўкрасны прэзаік. Ён вельмі патрэбны нам усім*⁶.

Пётар Шчэпанік:

*Не магу перастаць зьдзіўляцца яго нязломнасьці, якая ў час вайны і ў пэрыяд сталінскага тэрору межавала з гераізмам. Як ні парадаксальна — мяжуе і сёньня...*⁷

На фоне працытаваных выказваньняў можа здзівіць той факт, што Зьбігнеў Гэрбэрт доўгі час быў невядомым, неадкрытым. Ці сьведчыць гэта пра яго сьціпласць, унутраную цішыню? Ці пра штосьці іншае? Пшэмыслаў Гінтроўскі:

*Зьбігнеў Гэрбэрт, на мой погляд, — вяршыня сусьветнай паэзіі сучаснасьці. На мяжы 1960—1970-х гг. я вучыўся ў адным з найлепшых ліцэяў Варшавы (імя Т. Рэйтана), цягам чатырох гадоў на ўроках польскай мовы прозьвішча Гэрбэрта гучала пастаянна — такі быў час. Сёньня, як гаворыцца, час ня той, і пра Гэрбэрта чуваць зрэдка, ён на-ранейшаму вялікі адсутны*⁸.

Канечне, такі стан рэчаў панаваў асабліва сярод моладзі, якая слаба ведала Гэрбэрта, калі ўвогуле ведала. На слыху быў хутчэй Мілаш, бо Мілаш быў набэлістам. Сёньня, аднак, заўважныя зьмены: ладзяцца конкурсы дэклімацыі для школьнікаў, а ў межах Варшаўскай восені паэтаў налепкі зь вершамі былі зьмешчаныя нават у грамадзкім транспарце.

Тут для парадку варта згадаць колькі фактаў зь біяграфіі Гэрбэрта⁹. Ён нарадзіўся ў Львове, то бок на памежжы культураў. З гэткага ж памежжа паходзілі іншыя вялікія творцы, напрыклад Адам Міцкевіч і Чэслаў Мілаш. Гэрбэрт атрымаў праўніцкую і эканамічную адукацыю ў Кракаўскай гандлёвай акадэміі і ўнівэрсытэце Мікалая Капэрніка ў Торуні. Цікавіўся таксама філязофіяй. У час польскага сацрэалізму¹⁰ ня ўдзельнічаў у культурным жыцьці, працаваў на выпадковых пасадах па розных спэцыяльнасьцях, найперш эканамічных. На старонках прэсы дэбютаваў у 1948 годзе як паэт, але толькі ў 1956-м выдаў першы зборнік «Струна сьвятла». Хоць ягоныя вершы прынеслі яму значную вядомасьць, ніводнай прэміі на радзіме ён тады не атрымаў: яго геній ацанілі толькі за мяжою. Ён стаўся ляўрэатам прэміі Нікалаюса Ленаў (1965) і Готфрыда Гэрдэра (1973). Шмат

⁶ Выказваньне Л. Электаровіча паводле: *Włókna duszy i chrzęstki sumienia // Solidarność*. 29 кастрычніка.

⁷ Тамсама.

⁸ Выказваньне П. Гінтроўскага паводле: *Włókna duszy i chrzęstki sumienia // Solidarność*. 29 кастрычніка. 1996. Выказваньне гэтае ўжо неактуальнае — шкада, што толькі пасля сьмерці Гэрбэрта.

⁹ Падрабязней: В. Urbankowski, op.cit., J. Siedlecka. *Pan od poezji*. O Zbigniewie Herbercie. Warszawa, 2002.

¹⁰ 1949—1955 гг. (*Заўв. перакладчыка*.)

падарожнічаў па Эўропе і ЗША, дзе чытаў лекцыі пра паэзію, польскую і эўрапейскую літаратуры. Улетку 1998 году сыйшоў у лона Абраама.

Мой сьветлай памяці дзядзька Зьбігнеў Гэrbэрт доўгі час пакутаваў на цяжкую хваробу. Мабыць, мужанасьць, зь якой ён нёс свой крыж, была прычынай таго, што блізкія не заўважылі, што набліжаецца скон. Ён змагаўся зь ім з поўным яго ўсьведамленьнем, пра што яскрава сьведчыць зборнік вершаў «Эпілэг буры»¹¹,

— піша Рафал Жаброўскі, пляменьнік паэта. Менавіта «Эпілэг буры» як найлепей адлюстравваў тагачасны «стан душы Пана Когіта».

Калі Зьбігнеў Гэrbэрт паміраў, бушавала бура. Менавіта яе стыхія дае назву зборніку. Можна параўнаць буру з самім паэтам, а яе эпілэг — з канцом яго жыцьця. Эпілэгам можа быць і паэзія, а эпілэгам буры — спроба патлумачыць тое, што адбылося¹².

Назва (...) нясе ў сабе лёгкае адценьне самаіроніі.

Жыцьцё (ператворанае ў вершы) выявілася «бурай», пастаянным віраваньнем хаосу, а ня добра складзенай сымфоніяй¹³.

«Эпілэг буры» — паэтычнае пасланьне выключнай сілы, гэта свайго киталту тастамэнт, якога не пакінуў ніводзін іншы паэт¹⁴.

Няскончаная паэма «Эпілэг буры» — адначасова і тастамэнт.

Няскончаны, і таму шматзначны, але ці не найважнейшыя пункты былі напісаныя¹⁵.

«Эпілэг...» — гэта погляд ex post на падзею.

Ён ахоплівае і спрабуе патлумачыць рэч, якая толькі што адбылася, — і хоць наветра яшчэ дрыжыць ад гэтага consuetudine est¹⁶, дакладныя формы здарэньня зацьвядзелі назаўсёды¹⁷.

Без сумневаў: «эпілэг буры» — гэта эпілэг жыцьця, а таксама «жыцьця, ператворанага ў вершы» (...) гэта таксама эпілэг старасьці, якая зазнае хваробу і пакуты, зьэфэмістычны сынонім паміраньня і сьмерці¹⁸.

¹¹ R. Żebrowski. Niespodziewany koniec lata // Życie. 1—2 жніўня. 1998.

¹² J. Kornhauser. Uśmiech Sfinksa / Poznawanie Herberta 2. Укладаньне і ўступ А. Franaszek. Kraków, 2000. S. 95—96.

¹³ J. Łukasiewicz. Ostatnie książki Herberta / Poznawanie Herberta 2. S. 89.

¹⁴ D. Mazurek. Kresy. 1998. Nr 3. S. 157—159. Паводле: J. Brzozowski. «Epilog burzy» / Twórczość Zbigniewa Herberta. Studia. Red. M. Woźniak-Łabieniec, J. Wiśniewski. Kraków, 2001, S. 277.

¹⁵ B. Urbankowski. «Epilog burzy» — niedokończony poemat (1998) / B. Urbankowski. Poeta, czyli człowiek wielokrotniony... Ibidem. S. 426. Гл. таксама: Epilog burzy (1998). S. 408—418.

¹⁶ Скончана! (лац.) — апошнія словы Ісуса Хрыста на Гальгоце.

¹⁷ B. Stelmaszczyk. Epilog na odejście. Ostatnie przesłanie poetyckie Herberta / Twórczość Zbigniewa Herberta... Ibidem. S. 315.

¹⁸ Я. Бжазоўскі. Тамсама. С. 286.

Вершы, зьмешчаныя ў гэтым зборніку, — чыстая, асабіста-рэфлексійная лірыка. Паэт ясна ўсьведамляў сытуацыю, у якой апынуўся, і ведаў, што гэта будуць яго апошнія творы. Праз свае тэксты ён, здаецца, гаворыць, што гатовы ў любую хвіліну памерці, прымае сьмерць годна, не пратэстуючы. Пра гэта можа сьведчыць, напрыклад, верш «Пан Когіта. Бягучае становішча душы»:

*Зь нядаўняга часу
Пан Когіта
носіць душу
на плячы*

*гэта азначае
стан гатоўнасьці.*

Паміраньне апісваецца тут ляпідарна і адстаронена. Гэрбэрт ня піша пра сябе, ня піша ад першай асобы, ён безуважна апісвае стан душы Пана Когіта. Гэта стварае пагрозлівую атмасфэру, бо вядома, пры якіх акалічнасьцях паўстае гэты верш, вядома, што гаворка насамрэч — пра аўтара. Гэрбэрт, аднак, не падае выгляду, што гэта так, пачынае з чытачом гульні, зьвяртаецца да іроніі, як бы кіць зь сябе:

*разьмяшчэньне
душы на плячы
далікатная апэрацыя
належыць здзяйсняць яе
без гарачкавай мітусьні (...)*

*душа аматарка
мяняць інастасі
цяпер яна скала
убіла кіпці
ў левае плячо Пана Когіта
чакае*

*быць можа пакіне
цела Пана Когіта
ўва сьне*

*альбо ў сьвятле поўнага месяца
поўнай сьвядомасьці
прагучыць разьвітаньне
кароткае як сьвіст
трэснутага люстра (...)*

Гэтыя словы гучаць нібы інструкцыя, як памерці хораша. Тут не відаць ані неспакою, ані страху, так цесна зьвязаных са сьмерцю. Замест гэтага — спакой, падрабязны рэцэпт таго, як належыць рыхтавацца да адыходу. Тут няма эмоцый, толькі ўзважанае апісаньне. Як вынік, эмоцыі апаноўваюць чытача. Ваганьне мы назіраем у адным моманце — калі душа пакідае Пана Когіта. Гэта адзіная невядомая. Складаецца ўражаньне, што гэты верш выконвае функцыю бальнічнага манітора, на якім сочаць за жыцьцёвымі функцыямі хворага, які да яго падключаны: яго задача — інфармаваць пра актуальны фізычны стан пацыента, які да яго падключаны. Верш гэты — у адрозьненне ад манітора — інфармуе пра стан душы, а ня цела. Зводка гаворыць нам, што душа сядзіць на плячы, яна гатовая да «разьвітаньня кароткага як сьвіст / трэснутага люстра». Люстра — шматзначны сымбаль¹⁹, але для мяне гэта найперш сымбаль крохкасьці. Гэтая гэрбэртаўская мэтафара — апісаньне сьмерці, а сьмерць заўсёды кажа нам пра крохкасьць жыцьця.

Гэты «стан гатоўнасьці» падказвае паэту, што трэба ўпарадкаваць справы. Ён дзякуе людзям, якіх сустрэў у жыцьці, за тое, што шмат чаму ад іх навучыўся і шмат чаго ад іх даведаўся. Асабліва важным чалавекам была для яго бабуля, якая праказала яму многія жыцьцёвыя ісьціны і мудрасьці і якой ён прысьвяціў верш «Мая бабуля»:

*(...) зь яе каленаў
мне тлумачыўся
сусьвет
ад пятніцы
і да нядзелі*

*ўсёчутны
я спазнаў
яе навукі²⁰ ...*

Чаму я лічу, што гэты верш — ускосна — таксама пра паміраньне? Таму што калі чалавек усьведамляе свой адыход, ён звычайна вяртаецца ў думках да пачатку свайго жыцьця — да дзяцінства, бацькоў і людзей, якія паўплывалі на фармаваньне яго сьветапогляду і духоўнае разьвіцьцё. Мы дазнаемся, што такой важнай асобай для паэта была і бабуля, якой ён надзвычай удзячны («я спазнаў / яе навукі»), пра што сьведчыць і тое, што гэты верш распачынае зборнік, адкрывае яго, што можа быць мэтафарай: маўляў, бабуля таксама была пачаткам, адкрыць-

¹⁹ Гл.: W. Kopaliński. Słownik symboli. Warszawa, 1990. S. 206.

²⁰ Пераклад Інэсы Кур'ян. Цыт. паводле: З. Гэрбэрт. Рапарт з гораду ў аблозе. Выбраныя творы. Укладальнік і рэдактар Андрэй Хадановіч. Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego, 2006. S. 229. (Заўв. перакладчыка.)

цём жыцьця і ў жыцьці. Можа быць, калі б не яна, Гэрбэрт ня меў бы такой вышуканай уражлівасьці, маральнасьці — быў бы іншым чалавекам і іншая была б яго творчасць. Гэта бабуля займалася яго рэлігійным выхаваньнем. «Гэрбэрт правёў дзяцінства пад моцным уплывам бабулі, армянкі з паходжанья, выхаванай у традыцыі ўсходняй царквы»²¹. Напрыканцы жыцьця, асабліва калі мы ўсьведамляем, што гэта — канец, чалавек аналітычнага складу прыгадвае асобы і падзеі, якія былі значэньнімі ў яго жыцьці. Мы ведаем, што Гэрбэрт атрымаў ґрунтоўнае рэлігійнае выхаваньне, таму вершы на такую тэму не здзіўляюць. Гэта можа быць вяртаньнем да малітваў, якім навучыла бабуля, да духоўнасьці, якую ўнук назіраў у ёй. «Трэбнікаў» некалькі, і яны сьледуюць адразу за вершам пра бабулю. У «Трэбніку» «Госпадзе, / я ведаю палічанья дні мае...», паводле маёй вэрсіі, паэт зводзіць рахункі з сумленьнем, спрабуе паяднацца з Богам, прызнае правіны і адчувае глыбокі смутак, які вынікае зь немагчымасьці выправіць памылкі:

*Госпадзе
я ведаю палічанья дні мае
засталося іх няшмат
Адно каб мне яшчэ пасьпець сабраць пясок
якім прыкрыюць мой твар*

*не пасьпею ўжо
задаволіць пакрыўджаных
ані выбачыцца перад усімі
якім я ўчыніў быў зло
таму смуткуе мая душа²².*

Паэт падсумоўвае сваё жыцьцё. Ён знаходзіць у ім безьліч памылак, кепскіх рашэньняў, мітусьню, разлад і неспакой. Якое ж чалавечае вымярэньне ў гэтага твору — ён закранае пытаньні ўнівэрсальныя, пытаньні, датычныя любога чалавека! Выбар, ад якога залежыць наша жыцьцё і тое, ці будзем мы пчасьлівыя. Паэт не цураецца сваіх няўдачаў. «Трэбнік» — своеасаблівая споведзь-малітва паэта, перад Богам і самім сабою. Гэта пакута чалавека, жыцьцё якога не было ўсыпаннае ружамі і які пад яго канец прызнае свае памылкі, але ведае, што ня здолее ўжо іх выправіць. Яму ня ўдасца, хоць ён бы гэтага прагнуў.

*(...) жыцьцё маё
павінна споўніць круг (...)*

²¹ K. Jeleński // Zeszyty Literackie. Nr 58; J. Siedlecka. Ibidem. S. 11.

²² Пераклад Юрася Бушыякова. Цыт. паводле: З. Гэрбэрт. Рапарт з гораду ў аблосе: Выбраныя творы. Укладальнік і рэдактар Андрэй Хадановіч. Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego, 2006. С. 231. (Заўв. перакладчыка.)

*але цяпер я бачу дакладна (...)
спалучаныя кепска колеры і словы
гул дысананс
гам хаосу (...)*

*чаму
маё жыццё
не было што кругі на вадзе
абуджаным у неабсяжных нетрах
пачаткам які расьце
збіраецца ў пласты ступені складкі
каб спакойна сканаць
ля тваіх неадтаемных каленяў²³.*

Як паэту непамысна ад вершу, кампазыцыя якога ня надта ўдалася, так і чалавеку непамысна ад свайго жыцця, якое не цякло гарманічна, у згодзе з Божымі прыказаннямі. У гэтым вершы адчувальная прага такой гармоніі і ідэалу. Штосьці, да чаго паэт імкнуўся ў літаратуры, не ўдалося яму ў жыцці. Гэта сумная канстатацыя — такія ўзрушальныя прызнаньні здольны рабіць толькі чалавек, які, пасля рэфлексій над сваім жыццём, паўстаў перад Творцам у сваім праўдзівым абліччы.

Пра паміраньне шмат кажуць і іншыя вершы з цыкля «Трэбнік» (іх усяго чатыры). Згоду зь лёсам і Богам відаць у вершы, які адкрывае цыкль:

*Госпадзе, складаю Табе падзяку за шпрыцы з голкай, тоўстай і тонкай, як
волас, бандажы, лейкаплястыр, лагодны кампрэс, дзякуй за кропельніцы, мінэ-
ральныя солі, катэтары, а найбольш за снатворныя пілюлі зь імёнамі рымскіх
німфаў,
яны такія добрыя, бо просяць, нагадваюць, замяняюць сьмерць²⁴.*

Гэты пералік такі скрупулёзны, бо названыя прадметы ў той час складалі важную частку яго жыцця, суправаджалі яго пакуты. Інакш цячэ час, іначай успрымаецца атачэньне, робяцца заўважнымі дробязі і ўласная слабасць, калі жыццё наўпрост залежыць ад катэтараў, таблетак і кропельніцаў.

Такога спакою, аднак, няма ў вершы «Апошні прыступ. Мікалаю», у якім паэт ужывае вайсковую мэтафорыку. Гаворка пра мундзіры, роты, каманды і артылерыйскі агонь. Гаворка пра барацьбу з хваробай — барацьбу не на жыццё, а на сьмерць. Таму тут няма спакойнага даверу дзіцяці, а ёсьць раздражнёньне, зацягасць абароны.

²³ З. Гэрбэрт. Тамсама. С. 231. (Заўв. перакладчыка.)

²⁴ Пераклад Марыны Казлоўскай. Цыт. паводле: З. Гэрбэрт.— Рэканструкцыя паэта. — Мінск: Логвінаў, 2008. (Заўв. перакладчыка.)

*(...) вось мы ідзем разам на чале нашых ротаў
у розных мундзірах розных камандах але мэта адна
выжыць*

*(...) лярвінны агонь артылерыі
гэты паскуднік Паркінсон што так доўга боўтаўся недзе
але ўрэшце прысьпеў нас (...) раптам нам нагадаў
што гэта яшчэ не канец што яшчэ ня скончылася
гэта вайна, каб ёй трасца.*

Падобным, хоць і мацнейшым па рыторыцы, ёсьць верш «Кол», у якім боль — кампазыцыйная дамінанта: увесь час гаворыцца пра «ўраганную атаку цяжкой артылерыі болю». Паэт бяссьільны перад такім перажываньнем, ён нават не спрабуе бараніцца («ўсе далі драпака раняючы па дарозе апошнія загады»). Боль паралізуе, думаеш не пра Бога — думаеш толькі пра тое, што баліць. І гэта безнадзейнае становішча, невыносная пакута перадаецца як «выцьцё пад нізкім цёмным небам / пасаджанага на кол». Цяжка ўявіць абстрактны боль, лягчэй выклікаць вобраз пасаджанага на кол, з постацьцю якога асацыюецца неверагодная пакута. Насаджэньне на кол азначае ня толькі жахлівы боль, але і найгоршае пакараньне, прыніжэньне і ганьбу. Боль таму мацнейшы, што прыніжае чалавека, адбірае ў яго здольнасьць быць чалавекам напоўніцу, годным, самастойным і моцным. А тое, што ён ужо не такі спраўны, як колісь, раніць дадаткова — выклікае ўнутраны боль, боль душы. Працяг матыву адсутнасьці былой фізычнай моцы нараеца ў вершы «Час»²⁵, поўным развагаў, рэфлексій і супярэчнасьцяў:

*вось жыву ў розначасьці (...)
нерухомы, то бок, у бясчасьці, бо ня рухаецца маё цела (...)
вось жыву ў розначасьці, нерухомы і забясьпечаны
ўсімі рукамі, бо жыву ў прасторы як частка прасторы (...)
вось жыву ў розначасьці, не йснуючы, нерухомы да болю
і да болю рухавы й ня ведаю ясна, што дадзена мне, а што
назаўсёды аднята*

Гэта нагадвае верш пра старасьць — дзіўны час, калі ты ўжо не актыўны («ня рухаецца маё цела»), але працягваеш жыць («жыву ў прасторы як частка прасторы»). Гэта час, калі чакаеш канца, час падсумаваньняў, калі лёгка ацаніць, «што дадзена (...), а што назаўсёды аднята». Гэта жыцьцё «ў розначасьці», завісаныя паміж, нібы стаіш на мосьце — а не на адным зь берагоў. Менавіта такі час я назваў бы паміраньнем — станам паміж жыцьцём і сьмерцю. Гэта як бы адсутнае жыцьцё, што ў вершы фармулюецца словамі «жыву (...) не йснуючы».

²⁵ Гл. таксама: K. Pietrych. W strefie lirycznej / Twórczość Zbigniewa Herberta... S. 310.

У іншым творы — «Скрут галавы» — з аднаго боку відаць, што паэт гатовы да сьмерці, а зь іншага бачная яго трывога, што ня ўсе справы застануцца як сьлед скончаных. Ён, здаецца, прамаўляе: ну добра, але што будзе далей, калі мяне ўжо ня будзе? Тым ня менш, ён добра духоўна падрыхтаваны, яму ня трэба — як герою «Сёмай пячаткі» Бэргмана — гуляць са сьмерцю ў шахматы. Хаця, хто ведае?..

Гэрбэрт выказвае занепакоенасьць, што ў яго зямных справах пануе «вэрхал». Ён хацеў бы ўпарадкаваць усё перад «ад’ездам на вакацыі». Ён, аднак, прыходзіць да высновы, што ня можа «не апанаваць стыхіі» і што ўсё і так будзе «ісьці як і йшло» нават безь яго. Штосьці, канечне, зьменіцца, калі ён нарэшце «зведзе на вакацыі», але не нагэтулькі, каб не ісьці далей, як і дагэтуль. Заўважная таксама значная розніца паміж двума творамі: «Пан Когіта. Бягучае становішча душы» і «Скрут галавы». У першым паэт дэманструе, што гатовы выправіцца на той сьвет, у другім жа як бы гаворыць, што яшчэ ня здзейсніў усяго заплянаванага, што для эпілёгу надта рана. Мэта гэтага кантрасту — ня толькі даць чытачу прастору для інтэрпрэтацый, але і паказаць праўдзівае становішча душы Пана Когіта — яе супярэчнасьці і дылемы.

Зборнік заканчваецца вершам «Тканіна».

*Лес ніцяў пальцы вузкія і кросны вернасьці
чаканьня цёмны хісткі сынус
не пакідай мяне драбочак успамінаў
мне аддзялі сваёй бязьмернасьці*

*Сумленьне ледзь мігціць стук аднастайны
адмервае гады стагодзьдзі выспы
перапраўляючы на бераг блізкі
ладзьдзю і ўток аснову й саван*

У вершы гэтым мы маем справу зь сьмерцю, з чаканьнем пераходу па мосьце на іншы бераг, ці хутчэй з антычным вобразам пераправы праз Стыкс («перапраўляючы на бераг блізкі») — гэта, уласна, эпілёг перад тым, як пакінуць сцэну, апошнія слова перад сустрэчай са сьмерцю.

Зьбігнеў Гэрбэрт памёр падчас буры ранкам 28 ліпеня. Гэтае прадчуваньне буры ў нядаўна выдадзеным зборніку будзе існаваць вечно, замацаванае паэтычным разьвітаньнем са сьветам. «Эпілёг буры» стане пралёгам да пасьмяротнага жыцьця творчасьці Гэрбэрта, які будзе з намі і наступнымі пакаленьнямі, бо такія, як ён, не зьнікаюць, нават паміраючы²⁶.

²⁶ Н. Zaworska. Życie wieczne Pana Cogito // Wprost. 9 жніўня. 1998.

І сапраўды, «Эпілёг буры» — гэта пралёг, штосьці новае, што замыкае — вядома ж — адны дзверы, але ў той жа час адмыкае шмат іншых. Ён зьмяшчае вершы, у якіх Гэрбэрт прадставіў пачуцьці чалавека, які памірае, — таму гэтая паэзія прыгожая і ўзрушальная, такая сугестыўная і актуальная, яна кранае сэрца і розум. Гэтая кніга перадусім — пра блізкую сьмерць, паміраньне. Гэрбэрт усьведамляе скон, які набліжаецца.

«Эпілёг буры» — сапраўднае разьвітаньне. Лепей, мацней, ёмісьцей пра сьмерць пісаў толькі ён сам (Зьбігнеў Гэрбэрт. — Р. К.) Закранаючы чужую сьмерць, пісаў пра ўласную²⁷.

Паэт усьведамляў, што сыходзіць, паволі пакідае сцэну жыцьця і паэзіі. Найяскаравей пра гэта сьведчыць верш «Канец»:

*А цяпер мяне ня будзе на ніводным
групавым здымку (годны доказ маёй сьмерці
ва ўсіх літаратурных тыднёвіках сьвету)*

*(...) няма мяне і няма суцэльная пустка
нават калі б сабраў усю волю ў адзінае полымя
ня змог бы нават на імгненьне ў сполаху магнію
заіснаваць ат жа няма
і баста
вось так дэспатычна няма²⁸.*

Гэта прадчуваньне ўласнага фіналу і фрынаса па сабе, аналіз сытуацыі пасля ўласнай сьмерці, позірк на яе з пазыцыі назіральніка, і нават у нейкім сэнсе зазіраньне сьмерці ў твар. Сьмелы ўчынак, не пазбаўлены, аднак, самаіроніі. Але гэта не зусім «баста»:

Вечнасьць Пана Когіта ў руках Бога, бо яго стварыў Зьбігнеў Гэрбэрт. Што будзе зь вершамі, залежыць ад нас усіх, чытачоў. Без усялякіх сумневаў, яна будзе жыць у наступных пакаленьнях, бо гэта адзін з найвыбітнейшых паэтаў ХХ стагодзьдзя. Чытайма яго ўважліва, пазьбягайма любых стэрэатыпаў успрыманьня²⁹.

Зьбігнеў Гэрбэрт сышоў — засталіся хвалюючыя творы. Паэт быў пахаваны ў Варшаве на Паванзкоўскіх могілках, дзе зь ім разьвіталіся родныя, сябры, па-

²⁷ T. Jastrun. Pan Herbert // Polityka. Nr 32. 8 жніўня. 1998.

²⁸ Пераклад Серж Мінкевіч. Цыт. паводле: З. Гэрбэрт. — Рэканструкцыя паэта. — Мінск: Логвінаў, 2008. (Заўв. перакладчыка.)

²⁹ H. Zaworska. Życie wieczne Pana Cogito // Wprost. 9 жніўня. 1998.

літыкі, прадстаўнікі культуры і чытачы. Кажуць, цырымонія пахавання была гэткая ж сьціплая, як і жыццё паэта. Тагачасны прэм'ер-міністар Польшчы Ежы Бузэк разьвітаўся з Гэrbэртама словамі:

Яго жыццё пачалося ў яго любімым Львове, а скончылася ў сталіцы, тут у Варшаве. Зьбігнеў Гэrbэрт знойдзе вечны спакой у месцы, дзе ляжаць Тадэвуш Гайцы, Кшыштаф Каміль Бачынскі і іншыя з пакаленьня Калюмбаў³⁰. Заўтра зноў праб'е гадзіна W³¹. Мы зноў сустрэнемся на Павонзках³². Сёньня да нябачнага войска далучаецца чарговы жаўнер. Ён мог бы паўтарыць словы сьвятога Паўла: «Змагаўся я ў добрым змаганьні, шлях закончыў, веру захаваў»³³.

Біскуп Юзаф Завіткоўскі казаў:

Музы маўчаць, калі паэты ідуць на неба. Князь паэтаў, найвялікшы з львоўскіх арлянтаў (...) — сыходзіць. Варшава памятае цябе, і народ цябе памятае. Перадай ад нас прывітаньне Камілю Бачынскаму і іншым Калюбам, якія ішлі на сьмерць на чарзе, як камяні, якія Бог кідаў на бастыён³⁴, і скажы ім, што ўжо надышоў час, каб мы ваявалі любоўю³⁵.

Ксёндз Веслаў Невяглоўскі, душпастыр творчых асяродкаў (кіраваў набажэнствам) прамовіў:

Гэrbэрт — перадусім творца і мысьляр, паэт культуры і паэт мэтафізыкi, паводле словаў адных, паэт палітычны, паводле словаў іншых — філязофскі. Яго ўспрымаюць як аўтара шэдэўраў польскага мастацтва, але перадусім ён быў чалавекам. Маналітны ў паставе і творчасьці, далікатны і цьвёрды, апантаны і ўзважаны, адстаронены, унікальны, нязломны. Не скарыўся ідэалёгіям, інтэлектуальным модам і міражам постмадэрнасьці. Плаціў вялікую цану за сваю ўражлівасьць і бескампраміснасьць³⁶.

³⁰ Пакаленьне польскай моладзі 1920-х — літаратараў, сталенне якіх прыпала на час Другой сусьветнай вайны. Многія з Калюмбаў — удзельнікі Варшаўскага паўстаньня. Такое азначэньне пашырылася пасля выхаду кнігі Рамана Братнага «Калюмбы. Дваццатыя ўгодкі». (Заўв. перакладчыка.)

³¹ То бок, гадзіна пачатку Варшаўскага паўстаньня — 1 жніўня 1944 г., 17 гадзін. (Заўв. перакладчыка.)

³² Найстарэйшыя могількі Варшавы, дзе пахавана шмат выбітных палякаў. (Заўв. перакладчыка.)

³³ Паводле: Muzy zamilkły // Życie. 1—2 жніўня. 1998.

³⁴ «*Kamienie przez Boga rzucane na szaniec*» — цытата зь Юльюша Славацкага. Дзякуючы ўключанай у польскія школьныя праграмы кнізе Аляксандра Каміньскага «Камяні на бастыён» наўпрост асацыюецца з героямі Варшаўскага паўстаньня. (Заўв. перакладчыка.)

³⁵ Паводле: Muzy zamilkły // Życie. 1—2 жніўня. 1998.

«*Walczyć miłością*» — цытата з Кшыштафа Каміля Бачынскага. (Заўв. перакладчыка.)

Канец можа быць пачаткам, пачаткам новага этапу «жыцця», літаратуры — Зьбігнеў Гэрбэрт таму прыклад. Пралёт пасьля нядаўняга эпілёгу ён мае дзякуючы «помніку», бо помнік ён збудаваў, трывалейшы за медзь, які забяспечыў яму знакамітае «ня цалкам памру». Яго творы (а дзякуючы ім і ён сам) — несмяротныя.

Я спяваю яго паэзію, бо яна вялікая, яна на ўсе часы, у ёй вялікая прыгажосць і мудрасць, вялікая любоў да маральных каштоўнасцяў³⁷.

Нельга не пагадзіцца з Пшэмыславам Гінтроўскім — Гэрбэрт бараніў каштоўнасці, правераныя стагодзьдзямі, ажыўляў міты і сымбалі мінуўшчыны для таго, каб зь іх жывіліся наступныя пакаленьні, каб чалавек перажыў крызіс эпохі маральнага рэлятывізму, ці ўвогуле — нігілізму.

Ён належыць да асабліва каштоўнай групы кансэрватараў, якія ствараюць будучыню, традыцыяналістаў і візіянераў, якімі ў мінулым стагодзьдзі былі Міцкевіч і Норвід, Таквіль і Ньюман. У наш час творчасць Гэрбэрта можна параўнаць з творамі іншага польскага аматара мінуўшчыны хрысьціянскай культуры, з тым, хто геніяльна прадбачыў эпоху, што надыходзіць. З Каралем Вайтылам — Янам Паўлам II³⁸.

Паэзія Гэрбэрта дапамагла жыць і рэжысэру Кшыштафу Занусі:

Ахвотна прызнаюся: паэзія Гэрбэрта была мне дапамогай у жыцьці. Я сябрую з Панам Когіта і ўскрай удзячны яго аўтару за тое, што ён здолеў сфармуляваць маральны гераізм, паслугоўваючыся адначасова як эмоцыяй, так і рацыяй³⁹.

Дапамагла яна і Анджэю Бярнацкаму:

Сярод бесперастаннага шуму інфармацыі ўсё больш адчуваецца патрэба ў словах, якія ня ёсьць звычайнай інфармацыяй — у словах паэзіі. Усё, што піша Зьбігнеў Гэрбэрт (...) схіляе да самаканцэнтрацыі і летуценья⁴⁰.

Зьдзіўляе той факт, што такі цудоўны ўнівэрсаліст не атрымаў Нобэлеўскай прэміі. Яцэк Тшнадэл бачыць у гэтым станоўчы момант:

³⁶ Muzy zamilkły // Życie. 1—2 жніўня. 1998.

³⁷ Выказваньне П. Гінтроўскага паводле: Włókna duszy i chrzęstki sumienia // Solidarność. 29 кастрычніка. 1996.

³⁸ Тамсама.

³⁹ Тамсама.

⁴⁰ Włókna duszy i chrzęstki sumienia // Solidarność. 29 кастрычніка. 1996.

РАДАСЛАЎ КАЛЕТА

Гэrbэрт, такім чынам, не належыць да «сонму», у якім знаходзіцца шмат другарадных пісьменьнікаў (такія густы надта характэрныя для стакгольмскага журы). Усеагульнае расчараваньне тычыцца, відаць, чагосьці іншага: таго, што ў нашы час асабліва парушаецца яраpxія каштоўнасьці літаратурных зьяваў. Вядома ж, заўсёды можа здарыцца, што чытачы не падрыхтаваныя да пэўных фэномэнаў літаратуры⁴¹.

Магчыма, варта дасьпець да таго, каб адкрыць для сябе творчую спадчыну Гэrbэрта. Празь дзесяць гадоў пасля яго сьмерці здаецца, што гэты працэс у Польшчы адбываецца. Больш за тое, яго творы перакладаюцца на іншыя мовы, а год Гэrbэрта адзначаецца і па-за межамі Польшчы. Гэта яшчэ раз пацвярджае тэзу, што эпілёг стаўся своеасаблівым пралёгам. Шчыра раю кожнаму адкрыць для сябе апошні зборнік вершаў Зьбігнева Гэrbэрта «Эпілёг буры».

Варшава — Менск, 2008

Пераклала з польскай Марыя Мартысевіч паводле аўтарскага арыгіналу

БІБЛІЯГРАФІЯ

- Kopaliński W. — Słownik symboli. — Warszawa, 1990.
- Łukasiewicz J. — Herbert. — Wrocław, 2001.
- Pieńkowska M. D. — Zbigniew Herbert. Epilog burzy / Zbigniew Herbert. Epilogue of the Storm. — Warszawa, 2001.
- Poznawanie Herberta. — T. 1—2. — Wybór i wstęp A. Franaszek. — Kraków, 2000.
- Siedlecka J. — Pan od poezji. O Zbigniewie Herbercie. — Warszawa, 2002.
- Twórczość Zbigniewa Herberta. — Studia, red. M. Woźniak-Łabieniec, J. Wiśniewski. — Kraków, 2001.
- Upór i trwanie. Wspomnienia o Zbigniewie Herbercie. — Wrocław, 2000.
- Urbankowski B. — Poeta, czyli człowiek zwielokrotniony. Szkice o Zbigniewie Herbercie. — Radom, 2004.

⁴¹ Włókna duszy i chrząstki sumienia // Solidarność. 29 кастрычніка. 1996.

ЗЬБІГНЕЎ ГЭРБЭРТ

3 кнігі «Эпілёг буры» (1998)

МАЯ БАБУЛЯ

*мая прынайсьвяцейшая бабуля
яе абцягвала даўжэзная сукенка
зашпіленая
колькасьцю бязь ліку
гузікаў
яна нібы лілея
нібы архіпэляг
нібы шлях зорны*

*зь яе каленаў
мне тлумачыўся
сусьвет
ад пятніцы
і да нядзелі*

*ўсёчутны
я спазнаў
яе навукі*

*толькі паходжаньне сваё змаўчала
бабуля Мар'я з роду Балабанаў
Мар'я Усёведная*

*ня кажа ані слова
пра злую кроў
Армэніі
пра бойню туркаў*

ЗЬБІГНЕЎ ГЭРБЭРТ

*шкадуе мне
двух-трох гадоў аблуды*

*бо ведае я дачакаюся
сваіх высноваў
безь сьлязы і заклінаньня
пра
таўстаскурасьць
словаў
і вычарпанасьць*

Пераклала Інэса Кур'ян

ТРЭБНІК

Госпадзе,

*складаю Табе падзяку за ўвесь гэты хлуд жыцьця, у якім я даўно без ратунку
тану, сьмяротна засяроджаны на заўсёдным пошуку дробязяў.*

*Слава табе, бо даў мне непрыкметныя гузікі, шпількі, шлейкі, акуллары, ручаі
атраманту, заўсёды гасьцінныя чыстыя аркушы паперы, празрыстыя кашулі,
цярплівыя тэчкі, якія чакаюць.*

*Госпадзе, складаю Табе падзяку за шпрыцы з голкай, тоўстай і тонкай, як
волас, бандажы, лейкаплястыр, лагодны кампрэс, дзякуй за кропельніцы, мінэ-
ральныя солі, катэтары, а найбольш за снатворныя пілюлі з імёнамі рымскіх
німфаў,*

яны такія добрыя, бо просяць, нагадваюць, замяняюць сьмерць.

Пераклала Марына Казлоўская

ТРЭБНІК

Госпадзе

*я ведаю палічанья дні мае
засталося іх няшмат
адно каб мне яшчэ пасьпець сабраць пясок
якім прыкрыюць мой твар*

*не пасьпею ўжо
задаволіць пакрыўджаных
ані выбачыцца перад усімі
якім я ўчыніў быў зло
таму смутная мая душа*

*жыцьцё маё
павінна споўніць круг
закончыцца як добра ўкладзеная саната
але цяпер я бачу дакладна
за момант перад кодай
сарванья акорды
спалучанья кепска колеры і словы
гул дысананс
гам хаосу*

*чаму
маё жыцьцё
не было што кругі на вадзе
абуджаным у неабсяжных нетрах
пачаткам які расьце
зьбіраецца ў пласты ступені складкі
каб спакойна сканаць
ля тваіх неадтаемных каленяў.*

Пераклаў Юрась Бушлякоў

ПАН КОГІТА. БЯГУЧАЕ СТАНОВІШЧА ДУШЫ

*Зь нядаўняга часу
Пан Когіта
носіць душу
на плячы*

*гэта азначае
стан гатоўнасці*

*размяшчэнне
душы на плячы
далікатная апэрацыя
належыць здзяйсняць яе
без гарачкавай мітусьні
сцэнаў вядомых
з вайны
эвакуацыі
гарадоў у аблозе*

*душа аматарка
мяняць іпастасі
цяпер яна скала
убіла кіпці
ў левае плячо Пана Когіта
чакае*

*быць можа пакіне
цела Пана Когіта
ўва сьне*

*альбо ў сьвятле поўнага месяца
поўнай сьведомасці
прагучыць разьвітаньне
кароткае як сьвіст
трэснутага люстра*

*пакуль што
сядзіць на плячы
гатова да адлёту*

Пераклала Марыя Мартысевіч

КАНЕЦ

*А цяпер мяне ня будзе на ніводным
групавым здымку (годны доказ маёй сьмерці
ва ўсіх літаратурных тыднёвіках сьвету) калі хтосьці
скажа глядзеце бачыце — гэта Збышак — тычачы пальцам
на мужчыну які валтузіцца з валізкай — але гэта не
я гэта хтось іншы нават ня з той галіны
няма мяне і няма суцэльная пустка
нават калі б сабраў усю волю ў адзінае полымя
ня змог бы нават на імгненьне ў сполаху магнію
заіснаваць ат жа няма
і баста
вось так дэспатычна няма нібыта я аказаўся ворагам
рэвалюцыі а дагэтуль стаяў бесклапотна ў промнях
правадыра*

Пераклаў Серж Мінкевіч

МІКАЛАЮ. АПОШНІ ПРЫСТУП

*У першых радках дазволь выказаць
радаснае здзіўленьне
што вось мы ідзем разам на чале нашых ротаў
у розных мундзірах розных камандах але мэта адна
выжыць*

*Ты кажаш мне так слухай — можа давай адпусьцім
нашых хлапцоў дадому да Марго да Касі
выйна выглядае прыгожа адно на парадах
да таго ж — як добра вядома — бруд кроў
пацукі*

*І пакуль ты кажаш мне гэта лявінны агонь артылерыі
гэты паскуднік Паркінсон што так доўга боўтаўся недзе
але ўрэшце прысьпеў нас калі мы йшлі няўстаўным крокам
зь незашпіленым гузікам на каўнеры рукамі ў кішэнях
ужо на пабыўцы калі Паркінсон раптам нам нагадаў
што гэта яшчэ не канец што яшчэ ня скончылася
гэта вайна, каб ёй трасца*

Пераклала Марыя Мартысевіч

КОЛ

*Ня ведаю супраць каго (якога чорта)
ўраганная гэта атака
цяжкай артылерый болю калі кожны сантымэтар паветра
кожная пядзь зямлі ўзрытая ўзьнятая вывернутая наніц
ушчэнт спляжаная папярэдняя атакаю дык навошта
гэты шал болю няўжо гэта сыгнал
боль гэта сыгнал які пасылаюць у штаб
калі ўсе далі драпака раняючы па дарозе апошнія загады
знішчэньня дык навошта гэтыя параксізмы зімовая дрыготка млосьці
выцьцё пад нізкім цёмным небам
пасаджанага на кол*

Пераклала Марыя Мартысевіч

ЧАС

*вось жыву ў розначасьсі, як авадзень у бурштыне,
нерухомы, то бок, у бячасьсі, бо ня рухаецца маё цела
не адкідваю ценю на сьцены ў пячоры, як у бурштыне,
нерухомы, то бок, няісны;
вось жыву ў розначасьсі, нерухомы і забясьпечаны
ўсімі рухамі, бо жыву ў прасторы як частка прасторы,
і ўсё, што прастора, мне надае сваю хуткацечную вечную форму
вось жыву ў розначасьсі, не йснуючы, нерухомы да болю
і да болю рухавы й ня ведаю ясна, што дадзена мне, а што
назаўсёды аднята*

Пераклала Марыя Мартысевіч

СКРУТ ГАЛАВЫ

Ежы Сіўцу

*перад ад'ездам
вэрхал*

*лятаюць рэчы
папера*

*нібы адчуваюць
што страцяць
права на гравітацыю
з адлётам
Пана Когіта*

*неаплачанья рахункі
нявернутыя пазыкі
на слова гонару
ненанісанья вершы
дамовы бяз будучыні
інтрыжкі бязь перцу
нявынітае піва
ўсё гэта лётае
ў галаве
Пана Когіта
вэрхал расьце*

*што ж гэта будзе
калі ня ўдасца
апанавець стыхію*

*бо нельга ж
без канца
адкладаць
у бясконцасьць
ад'езд на вакацыі*

*бо наступіць дзень
альбо ноч
калі ўсё гэта скончыцца
Пан Когіта
з камфортам уладкаваўся*

ЗЬБІГНЕЎ ГЭРБЭРТ

*на падушках
экспрэсу
прыкрываючы
зьмерзлыя калені
пледам
і схіляецца да высновы
што ўсё пойдзе
як і раней
як да вакацыяў
канечне ж гори
чым пры жыцьці
Пана Когіта
але заўсёды пойдзе*

Пераклала Марыя Мартысевіч

ТКАНІНА

*Лес ніцяў пальцы вузкія і кросны вернасьці
чаканьня цёмны хісткі сынус
не пакідай мяне драбочак успамінаў
мне аддзялі сваёй бязьмернасьці*

*Сумленьне ледзь мігціць стук аднастайны
адмервае гады стагодзьдзі выспы
перапраўляючы на бераг блізкі
ладзьдзю і ўток аснову й саван*

Пераклала Марыя Мартысевіч